دۆزینەوەی قارەمـــــــان ... عومەرمحەمەد

لە بەرنامەیەکی کەناڵی (کەی ئێن ئێن)دا بوو، لە وەڵامی پرسیاری پێشکەشکارەکەدا کە ویستی وەک ئازایەک پێشکەشی بینەرانم بکات، ئاوا وەڵامم دایەوە : (تکایە کەس لەسەر دەسەی ئەنفال مەکەن بە قارەمان، هێشتا دەسەی ئەنفال، قارەمانی بەدروست نەبووە، ئەگەر قارەمان لەناوئەنفالدا هەبن ئەو کەسانەن کە دەربازبوون و ڕزگار چەکی پێدانەداون) ئەم وەڵامەی من چەند (چالاکوان)ێکی ئەنفالی تورەکردبوو بەناوی خوازراوەوەو بەناوی خۆشیانەوە بەڵام ترسنۆکانە پەلاماریاندام وەلێ من وەک ئەوەی نەمبیستبێ بەرپەرچم نەدانەوەو هیچ قسەیەکم دەربارەیان نەکرد، تەنیا وەڵامەکم ئەوساو ئێستاش هەر ئەم قسانەیە کە ئێستا دەیانکەم.

نە ئەوساو نە ئێستاش ئامانجم لەو قسانەم شکاندنی کەس نەبووە، بەڵکو بینینی شکۆی مرۆڤە ئازاکان بوو، ئێستاش هەمان بیرورام هەیە ئەی خۆ نابێت ئێمە بەگێڕانەوەی چیرۆکەکان خۆمان وەک قارەمان نیشانبدەین ؟ نابێت ڕێگە بدەین کەوا کەس بە هۆی چیرۆکی مەینەتیەکانی مرۆڤەوە ببێتە قارەمانی سەرشاشەکان و لە راستیشدا کارەکەربێت چ جای بەهۆیەوە خۆشگوزەران و دەوڵەمەند بێت !؟. کەوامان کرد ڕێک وەک ئەو دکتۆرەمان لێدێت کە خەون بە نەخۆش کەوتنی مرۆڤەکانەوە دەبینێ بەئەوەی خۆی سودمەندبێت و ناوبانگ وپول سامان لەسەر جەستەی ناساغی ئەوانی دی زیاتر بکات .
لە گەڕانم بەدوای چیرۆکەکانی ئەنفالدا، بە تێگەیشتنێکی باش گەیشتم، من کە ژنە ئازاکانم دەدۆزیەوە و قسەیان بۆدەکردم و دواتر بڵاوم دەکردەوە، زۆرجار کە کاردانەوەکانم دەبینینەوە هەستم بە خاڵێکی لاواز کرد، ئەویش ئەوە بوو هەندێی دەستخۆشی لەمن دەکرد هەندەو زیاتریش ئەو ئازایانە پەراوێزدەخرانەوەو بە چاویی بەزەیی و وەک گوناه تەماشایان دەکرا، لەکاتێکدا من هەمیشە ویستوومە ئازاکان وەک بەرپەرچدانەوەی ئەنفال و ئازایەتی و بەرگری لەبەرانبەر دڵرەقی و فاشیزم نیشانیان بدەم .. ئیدی هەوڵم دەدا کارەکتەرەکان و خاوەن چیرۆکەکان خۆیان چیرۆکی خۆیان بنوسنەوە بەئەوەی شەرەفی ئەو ئازایەتیەش هەر بەخۆیان بێت نەک بە ئەو کەسانەی چیرۆکەکانیان دەنوسنەوە .

ڕۆژێک ژنێک پێیگوتم : بۆ دەتەوێ ژیانی من خۆم بینوسمەوە ؟ ئەی

بۆتۆ ناینوسیتەوەو بییکەی بەفیلمێک ؟ دەمەوێ تێبگەم جیاوازییەکە چییە ئەگەر من بینوسمەوەو لەگەڵ ئەوەی تۆ دەینوسیتەوە ؟
لەوەڵامدا گوتم : لەبەرئەوەی خۆت بەقەرزداری من نەزانی، خۆت خوێندەواری ، خۆت چیرۆکی خۆت باشتر دەزانی، باشترە هەر خۆشت پاڵەوانی نوسینەوەی چیرۆکی خۆت بێت.. چونکە من کەسان دەناسم لە فیلمسازو چالاکوان و نوسەر، کاتێک بە دوای کارەکتەرەکاندا دەگەرێن و دەیانکەنە بەرھەمی هونەری وئەدەبی لەبەرئەوەی نیە کە زۆر خەمی مرۆڤایەتیەتی، بەڵکو لەبەر ئەوەیە بەو کارەکتەرەو چیرۆکەکەی بگاتە ڤیستیڤاڵێک، یان ئامانجێک کە بەرژەوەندی تایبەتی تیایدا هەیە . لەڕاستیدا ئەمەش مەترسیدارە !

عیراق و سوریا و کوردستانی دوای داعش ... ئاشتی ئیبراهیم ئەفەندی

قۆناغی دوای داعش، قۆناغێکی جیاوازتر دەبێت لە پێشوو، زلھێزەکانی دنیا، بە تایبەتی ئەمریکا و ڕوسیا، بەگوێرەی پێویستییەکانی بارودۆخی تازە مامەڵە دەکەن، تاکتیک و پلانی کە پێشوەخت داینڕشتوە بۆ ئەو قۆناغە، دەیخەنە بواری کار پێ کردن، کە بێ گومان ڕەنگدانەوەی دەبێت لە جۆری مامەڵە کردنیان لەگەڵ ڕووداوەکان، هاوپەیمانیەتیی بەستن، بەکارھێنانی داشەکان هەروها هەڵوێست و بڕیارەکانیشیان گۆڕانکاری بەسەردا دێت بەرامبەر بە کۆی لایەنە بەشداربووەکانی جەنگی دژ بە داعش.
کێشە و ناسەقامگیربوون و بەرقەرارنەبوونی ئاشتی و ئاسایشی بارودۆخی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست تەنیا وابەستە نییە بە نەمانی هێزی توندڕەوی داعش. بارودۆخی نالەباری ناوچەکە مێژوویی□کی دوور و درێژی هەیە. بەھۆی مانەوە و کەڵەکە بوونی گرفتەکان بە بێ دۆزینەوەی چارەسەری بنەڕەتی بۆیان کە ئەنجامەکەی بە ئەمڕۆ گەیشتوە. لەو دیدەوە قۆناغی دوای داعش، ئاشتیی و ئاسایش بۆ ناوچەکە مسۆگەر ناکات و نا بێتە هۆکاری ئاسایی کردنەوەی کەشوھەوای پڕ لە کێشمەکێشم و ململانێ.

لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، جگە لە ڕێکخراوی توندڕەوی داعش، بە سەدان ڕێکخراوی لە هەمان شێوەی تێدا بەدیدەکرێت، کە لە سەر هەمان ئەرزیەت، واقیع و هەمان بەوا و میکانیزم کار دەکەن، هەر یەکێکیان لە لایەن زلهێزێکی دنیا و ناوچەکە پشتیوانی دەکرێن و بەکاردەهێنرێن بە سەپاندنی مەرجە ئابووریی و سەربازییەکانیان. ئەم جۆرە یاری کردنە بە ناوچەکە، لە لایەن زلهێزە ناوچەییەکان و دنیاوە، بووە بە دیاردەیەکی زەق و یارییەکی قێزەوەنی بێ کۆتایی، کە گەلانی ناوچەکە مەست بە دروشمی بریقەدار لە فەلەکییدا و لە بازنەییەکی داخراودا تێددا دەخولێنەوە. لەو تێڕوانینەوە نەمانی داعش مانای نەمان و بنبڕ کردنی ڕەگی ئەو جۆرە ڕێکخراوانە نییە و سەرهەڵدانی هەمان گرفت لە داهاتوودا لە ناوچەکەدا ئەگەرێکی چاوەڕێکراوە.
ڕوسیا و ئەمریکای دوای داعش لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، گرفتی نێوانیان زیاتر قوڵ دەبێتەوە، لە ئەنجامی دابەش کردنی پشک و تاڵانی دوای جەنگ، هەوڵدان بۆ سەپاندنی دەسەڵات و هەیمەنە بۆ دەستکەوتی زیاتری ئابووریی و سەربازیی و سیاسیی و دابەش کردنی داشەکانیان لە ناوچەکە بە گوێرەی بەرژەوەندییەکانیان کە هەموو کاتێک دژ بە یەکە.

ئەسەدی پێش داعش و دوای داعش، بە ئەمریکا هەمان کەسایەتی ناخۆشەویست و نەویستە، کە لە سەرەتای سەرهەڵدانی جەنگی دژ بە داعش تا تەواوبوونی، ڕوسیا و ئیران پشتیوانیان کرد، سوریا بوو بە دەریایەک لە خوێن، بەڵام شەپۆلەکانی نەیانتوانی کورسییەکەی ئەسەد ڕاماڵن! پرسیاری گرنگ لێرەدا ئەوەیە کە ئایا ڕوسیا و ئێران، لە سوریای دوای داعش، دەستبەرداری ئەسەد دەبن، یان ڕاماڵینی ئەسەدیش جەنگێکی دیکەی بە نێوچەوانە؟
ئەردوغان، بەبێ گوێدانە هیچ یاسایەکی نێو دەوڵەتی، باکووری سوریایی دوای داعشی داگیر کردوە. لە ئایندەیەکی نزیکدا، ئەگەر حکومەتی سوری، بەهێز بێت و بارودۆخی وڵاتەکە سەقامگیر بێت، ئەگەر دەستکاری نەخشە و سنووری وڵاتانی ناوچەکە نەکرێت، بە گومان دەسەڵاتی سیاسیی سوری بە مافی خۆی دەزانێت داوا لە تورکیا بکات هێزەکانی لە وڵاتەکەی بکشێنێتەوە، لە کاتێکدا خەونی ئەردوغان پانتاو کردنی دەسەڵاتی تورکیایە و ژیاندنەوەی ئیمپراتۆڕیەتی عوسمانییە، لەو حاڵەتەدا تورکیا ئامادە نابێت بکشێتەوە، ئەگەر بڕیاری کشانەوەش بدات بەبێ قەرەبوو نابێت، کە ڕوون نییە دیمەشقی بەهێزی دوای داعش بە مەرجەکانی تورکیا سەرشۆڕ دەکات یان نا هەروها ئەوەش ڕوون نییە کە پێشوەخت تورکیا هاوکار دەبێت لە بەهێز

کردنی دیمەشەق کە دەزانێت لە داهاتوودا دەبێتە هۆی دەرپەڕاندنی . لە دەرئەنجامدا ئەم گرفتەش بە ئاسانی ڕەت نابێت و چاوەڕوان دەکرێت، کە بارودۆخی ناوچەکە نا ئارامی بەخۆیەوە ببینێت.

ئیران، هێزیکی سەرەکییە لە ناوچەکە، بووە بە حاکمی عیراق، لە گەلێک وڵاتانی ناوچەکە هێزی سەربازیی هەیە، یەکێکە لە بڕیاردەرە سەرەکییەکان لە چارەنووسی سوریا، تا داعش هەبوو لەگەڵ ڕوسیا و ئەسەد لە هاوپەیمانیەتییدا بوو، بەڵام لە سوریای دوای داعش ئیران و ڕوسیا مەرج نییە بەرژەوەندییەکانیان جووت بێت. ئێران لە سوریا خاوەن پلانی سەربازیی و سیاسی و ئابوورییە، نایەوێت دەسەڵاتەکانی لە سوریا لاواز بێت، ئەوەش بەوە دەکرێت کە سوریا نەبێت بە خاوەن دەسەڵاتێکی سیاسی و سەربازیی بەهێز لە ئەنجامدا ئێران لە وڵاتەکەی دەربکات. لەو تێڕوانینەوە، ئەم گرفتەش دەبێت بە هۆکاری سەرەکی لە ژیاندنەوەی گرفت و ناتەباییەکان.

ئەمریکای دوای داعش، هێزەکانی لە بەشێکی سوریایە و خۆی بە خاوەنی عیراق هەژمار دەکات. لە کاتێکدا ئیران دەسەڵاتی ڕەهای هەیە لە عیراق، توانیویەتی دەست بخاتە، نێو جومگە سەرەکییەکانی دەسەڵاتی سیاسی، کەنتڕۆڵ کردنی زۆربەی سەرکردە، پارت و رێکخراوە سیاسییەکانی دیکەی عیراق، بە تایبەتی لە نێو پێکهاتەی شیعە و نەتەوەی کورد. کە لە ئەنجامدا بەرژەوەندییەکانی ئیران و ئەمریکا وەک دوو هێڵی تەریب دەبێت لە عیراق و سوریا.
دوای نەمانی داعش، ئەمریکا هەڕەشەکانی چڕ کردۆتەوە دژ بە دەسەڵاتدارانی ئیرانی دەستی ڕوسیا. ترامپ، لە هەموو بۆنەیەکدا، دوپاتی دەکاتەوە، کە ئەوان، دژ بە ڕێککەوتنی ئەتۆمی نێوان ئیران و ئیدارەی ئۆبامان. وەرای ئەوەش ئەمریکا بە ڕاشکاوانە ڕایگەیاندوە کە ئەوان ئامادەن بە ڕووخاندنی ڕژێمی ئیران. لە ئەنجامی ئەو گرفتەش چاوەڕوان دەکرێت دووبارە جەنگێکی دیکە یەخەو بەڕۆکی ناوچەکە بگرێتەوە.

کورد لە سوریای دوای داعش، زۆربەی ئاوارە و دەربەدەر بوون، بەشێکی وڵاتەکەی سوپای تورک داگیری کردوە. بەشێکی دیکەی لە ژێر دەسەڵاتی ئەمریکا و هاوپەیمانانە. ڕوسیا و ئیران و ئەسەد دژیان ڕاوەستاون. ڕوون نییە ڕێککەوتنی نێوان ئەمریکا و تورکیا بەرەو چ ئاقارێک دەڕوات دەربارەی عەفرین و مەنبیج و ناوچەکانی دیکە، هەروها بەهێز بوونی حکومەتی ناوەند لە دیمەشەق بە کورد ئاسۆیەکی پڕ لە تەمومژە. لە ئەنجامدا خوڵقاندنی کەشوهەوایەکی سیاسی لەم جۆرە ناهەقیە، بە نەتەوەیەک کە خاوەن ئەقیانوسێک لە خوێنە لە

جەنگی دژ بە داعشدا، دەبێتە هۆکاری س□□کیی گەشە کردنی ڕۆحی بەرەنگاری بوونەوە لە نێویاندا و چاوەڕوانی ئەوەی لێ دەکریت کە ئاشتیی و ئارامی باڵ نەکێشێت بەسەر ناوچەکەدا.

کورد لە عیراقی دوای داعش، پرسی کورد وەک نەتەوەیەکی ژێر دەستی چەوساوە بە هەڵپەسێردراوی ماوە. ئاماژەکان دەریدەخەن، کە لە عیراق میللەتی کورد، دووبارە چارەنووسی بە بەغداد ب□سترێتەوە، لەگەڵ بەهێزبوونی دەسەڵاتی سیاسی ناوەند لە بەغداد، میللەتی کورد، کورد بوونی خۆی لە دەست دەدات، سنووری جوگرافیای نا بێت، دەبێت بە تاکێکی عیراقی، چەند تاکێکی هەلپەرست لە هەر دوو رەگەزی نێر و مێ و سەرانی کورد، دەبن بە ڕابەری دامودەزگایی کارتۆنی هاوشێوەی “مجلس تەشریعی و تەنفیزی” زەمانی سەدام و پێکهاتەی زۆرینە، دەبێت بە حاکمی. ئەم جۆرە چارەسەرە، ڕەنگە پارت وسەرکردە خ□ف□ش□ کوردەکان لە باشوور قبوڵیان بێت، بەڵام بە دڵنیاییەوە ئەمە چارەسەری بنەڕەتی نییە بۆ پرسی کورد، کە لە ئەنجامدا، هۆکارێکی گرنگ دەبێت لە زیندوو کردنەوەی ڕۆحی بەرەنگاری بوونەوە لە نێو میللەتی کورددا لە باشوور، بە تایبەتی لە نێو ئەو چین و توێژانەی کە شەیدای ئازادی و هەڵکردنی ئاڵای سەرکەوتنن.

کاپتنە چاو حیزەکە! … جەلال قادر

.دەمەوێت پالەوانیەتی ئەو خانمە بگێڕمەوە کە ژیانی من و پێنج سەد گەشتیاری ڕزگارکرد
.پارساڵ بڕیارمدا پشوویەك وەرگرم و بۆ هەفتی□ك بە کەشتی گەشتێکی تایبەت بکەم
لەوساتەی پێم نایە ناو کەشتیەکە خانمێکی قەشەنگ بە ناز و عیشوەوە بە تەنیشتمەوە ڕێیدەکرد
.سلاو یکم لێکرد، بە بزەی پێکەنین وەلامی دامەوە
وتم کەش و هەوایەکی خۆشی هەیە؟
! بەلێ.. کەشتیەکەش تا بلێی جوانە –
.. تۆ جوانترت کردووە +

..پێكەنى و وتى : دوايى دەتبينمەوە
لەكا تێكدا كاپتنى كەشتيەكە پێشوازى لێدەكردين، هەركە چاوى بەو
خانمە كەوت بزەى پێكەنينى هاويشت و بە خێرهاتنێكى تايبەتى كرد،
هەتا خانمەكە لەبەرچاو ون بوو سەيرى دەكرد و ئاگاى لە
موسافرەكانيتر نەما
(لەدڵ خۆم وتم كاپتنى چاو حيز)
لە پاش چەند سەعاتێك كەشتيەكە كەنارى دەرياى بەجێ هێشت و
گەشتيارەكان يەك لە دواى يەك بەرەو كافترياو شوێنەكانيتر پەخش
بوون. منيش چاوم دەگێڕا ئەو خانمە بدۆزمەوە ، لە پڕ بينيم لەگەل
كاپتنەكە ڕاوەستاوە و قسەدەكەن ، بەلام خانمەكە دلخۆش ديار نەبوو،
زوو لە كاپتنەكە دوور كەوتەوە بەرەو كافيترا يەكە ڕۆيشت. منيش لێى
نزيك كەوتمەوە و وتم : كاتت هەيە قاوەيەك بخوێينەوە؟
با بمێنێ بۆ كاتێكيتر –
بۆ ڕۆژى دوايى خانمەكەم بينى لەگەل كاپتن لە ڕەستورانت دانيشتوون
و جەوێكى خۆشيان هەيە
ئيتر دەستم لەو خانمە شۆرى و بڕيارمدا كاتەكانم بە فيڕۆ نەدەم .
ئەگەر چى بينينى ئەو ديمەنە دڵتەنگى كردبووم
بۆ ئێوارە دەستمكرد بە خواردنەوە و خۆم مەست كرد
!.پيرەمێردێك هاتە لامەوە وتى : پەڵە مەكە ئەمشەو باڕەكە پڕ دەبێت
لە خانمى جوان
!.وتم : قولابم پێ نييە
.. تۆڕ هەلدە –
شەو درەنگ چەند خانمێك ديار كەوتن. بەلام جوانانيان شايانى ئەوە
نەبوو خۆت بۆيان ماندوو كەيت
…پيرەمێردەكە هاتەوە لام و وتى : دەى بتبينم
وتم: جارێ سەبر بگرە بەلكو بەرخى ناسكتر دەركەوون
!وتى : هەشت بێت لە مشت بێت نەك نۆ بێت و نەبێت
بۆ شەوى داهاتوو كابتنم بينى لەگەل خانمەكە سەماى دەكرد ،
پيرەمێردەكەش لەگەل پيرەژنێك يەكتريان ماچ دەكرد
تا دواى نيوە شەو مامەوە
كاپتن قۆڵى خانمى گرتوو بردى. پيرەمێردەكەش ل□ بەردەمم تێپەڕى
دەستى لەناودەستى پيرێژن بوو بە پێكەنينەوە وتى : هە ركات ماسى
لەناو ئاو دەركەيت هەر تازەيە

كۆتايى بە گەشتەكەم هات و كەشتى ڕوو لە كەنار مڵى نا
لە كاتى دابەزيين دووبارە تووشم بە تووشى ئەو خانمە
بوەوە

پێمووت : کا تێکی خۆشبوو؟
هیوادارم بۆ تۆش خۆشتر بووبێت –
وتم : ئەگەر لەگەل تۆ بوومایە خۆشتر دەبوو
پێکەنی و وتی : بۆ کوێ دەچیت ؟
بەرەو ناو شار +
زۆرباشە پێکەوە دەڕۆیین –
پێکەوە سواری پاس بووین
لەڕێگە دەستی خستە نێو دەستم وتی : دڵ خۆت تەنگ مەکە ، دەمەوێت نهێنییەکت لە لا بدرکێنم
فەرموو –
ئەو کاپتنەت بینی هەمیشە بەدوامەوە بوو؟ +
..بەڵێ کاپتنە چاو حیزەکە –
پێکەنی وتی : بەزۆر داوای لێکردم پەیوەندی لەگەل ببەستم، منیش رەفزمکرد، هەر کە گەیشتینە ناوەڕاستی دەریاکە هەڕەشەی لێکردم و وتی ئەگەر لەگەلم نەخەویت کەشتیەکە نقووم دەکەم بەسەرجەم گەشتیارەکانەوە
منیش لەبەرخاتر ئەو هەموو ژن و منداڵ و چاوەکانی تۆ ناچار لەگەڵ کاپتن مامەوە
لە خۆشەویستیا تووند خانمەکەم لەباوەش گرت و وتم: کەواتا ئێمە قەرزاری تۆین
!.بەزەردەخەنە جوانەکەی وەلامی دامەوە : گوێی مەدەرێ منیش کاتێکی خۆشم هەبوو

(بیرۆچکەکەی لە تەنزێکەوە وەرمگرتووە)

یــــادی کارەســـــاتە گەورەکە ... فەرەیدون کونجرینی

سۆرانی مامەحەمە”” بوە قسەی زاری ڕۆژنامەوان و چالاکوان لە ڕۆژی بەخاکساپردنیاندا و هەمو یادێك دەڵێن ئێمە وەك ئەوانمان پێدەکرێ ” بەڵام بەویان پێ نەکرا جگە لە پاگهەندەی خۆدەرخستن و گەمەی سیاسی گەروانیە” لەکوێن ئەوانەی دەیانگوت ئێمە سەردەشت عوسمانین

؟ کـــوان ئەوانەی دەیانوت ئەرکەکانی کاوە گەرمیانی دەگرینە ئەستۆ و بەردەوام دەبین لە مانگرتن و چالاکیە مەدەنیەکان" لەکوێن ئەوانەی ناوەندی شەقامەکانیان گرتبوو دەیان وت ئێمە هەموومان کاوەو سەردەشت و سەران و تادوایین!؟

لە 5ی ئایار 2010 یەکەمین وێنەی مەرگی ئازادی خوازێک لە پایتەختی هەرێمی باشور" شاری پتەوترین شوراو پەرژین کراو لە تیرۆرست" بڵاو کرایەوە ئەو لەخاچ درابوو دواتر ڕۆحیان دەرکردو جەستەیان لە لەوار شەقامێکدا جێهێشت
ئەوان سەرەتا لە هەولێر قەڵبەستیان کردو پیاسەیەکی ناو شاریان لەگەڵداکرد بردیانە سەری ڕەش و لەوێ ویستیان بوو کڕنوشی پێ بەرن" لەبەر پەیکەرەکانی بەچکە ستەمکارێك " ئەو کوڕەی کەڵکە دیکتاتۆرەکە بەهەمان سیستەم و یاساکانی بەعس دادوەری لەسەروەری دامەیوە خۆی خاوەنی هەموو بڕیارێکی ناوچەکەیە ، سەردەشت عوسمان کڕنوشی نەبرد بکوژو بەکرێ گیراوەکانی ڕاوێژکاری ئەنجومەنی ئاسایش" بردیانە دەروازەی موسڵ و لەوێ تیرۆریانکرد.

لە داتای حوکمی پارتی و یەکێتیدا گۆڕانکاری ئەوتۆ ڕوی نەداوە دەنیابن لەم جۆرە تیرۆرکردنانە دوپات دەبنەوە " لە پای ئەم دیکتاتۆری و سیستەمە شکستخواردوە، دولایەنی زلە هێزی هەرێمی کوردستان مافیاو بازرگانی گەورەی جیهانی دوکەمپانیایی زلهێزو خۆسەپێن" ویستیان بە تیرۆرکردنی عەبدل ستارو سەران و سەردەشت و کاوە گەرمیانی تا ئەمدوایەی تیرۆرکردنی ویداد دهۆکی تا ئازادی بمرێنن و قەوقەپ بە خەڵکی مەدەنی بکەن تا ڕاستیەکان نەگوێزرێنەوە شەقام خەڵك هۆشدار نەبێت " بەپێچەوانەوە بە گیان بەخشینی ئەوان جوڵەی شەقام و هاوڵاتیان بوە هۆکاری ئەمڕۆو هێدی هێدی بەرگی دیکتاتۆریان وەردەگێڕین.
هاوڕێیانی قەڵەم سەران و سەردەشت و عەبدل ستارو کاوە گەرمیانی و ویداد دهۆکی " لەسەر گۆڕەکەو مەزاریان دەڵێن ئێستا کاتی بێدەنگی نیە سەرۆك هاوشێوە قەلەڕەشێك لەفڕیندایە" ئەوان بەدەنگێکی بڵند هاوار دەکەن باڵەکانی ببڕن و پەیکەرەکانی بشکێنن"

خۆتان مەشارنەوە و مەترسن بوێرانە ڕوبەڕوی هەر بەرپرسێك ببنەوە هاوشێوەی ئێمە لەسەر شەقامەکان وێنەی گەندەڵە کاران بەرز بکەنەوەو لەسەر وێنەکان تەواوی تاوانەکانیان بنوسنەوە ، دزین و تاڵانی هەربەرپرسێك چۆن کراوە گەندەڵی و جۆری پیشەکانیان ئاشکراکەن ، کاتێك بەئێوە دەگوترێ ڕۆژنامەنوس و چالاکوانی مەدەنی دەبێت قەڵەی مەردایەتی هەڵکەن و وشەی گورس وەشاندن ڕوبەڕوی هەر بەرپرسێك

بکەنەوە تا ڕیشە کێش دەبن.

وڵا تانی دیموکرس” له ڕێگای قسەکردنەوە دەتوانن کاریگەریان هەبێت لەسەر حکومەت و بەرپرسیاری دەزگاکان” ئەم زانیاریە هاوڵا تیانی کوردستان بە ئاگان و سەرجەم چەمکە دیموکراسیەکانیان کردوە بە سەرەتای ڕوبەڕو بونەوەکان دژ بە خراپ بەکارھێنانی حکومەت، ھەر لەبەر ئەوەیە بەری ئازادی بەرنادەن و بەردەوام دەبن بۆ ئازادی بیرووڕای سەربەخۆ.
ئێمە بەردەوامین لەئازادی ڕادەربڕین وەتێدەکۆشین بۆ بەدەستھێنانی سەروەری گەل و یاسا تا پەرلەمانێکی تەندروست و حکومەتێکی یاسایمان ھەبێت لە ھەرێمی باشوری کوردستان
ئەوکوردستانەی کە ئازادی و ئاسایشی تیا بەرقەرار نیە لەسایەی حکومەتەکەتانەوە‌یە کە تەنھا خۆتان متمانەی پێ دەکەن!

سۆرانی مامە حەمە

سۆرانی مامە حەمە نوسینەکانی زیاتر دژی خیانەت و گەندەڵی دەسەڵاتی کوردی بوون. لە یەکێ لە نوسینەکانیدا باس لەوە ئەکات کە خیانەت لە ناو دەسەڵاتی کوردیدا بۆتە فەلسەفە و فاکتەرێکە بۆ مانەوەیان لە دەسەڵات. بۆ نمونە ئەڵێ “ئەوانەی ئەمڕۆ خۆیان بە سیاسی و خاوەن خەباتی کوردایەتی ئەو هەرێمە دەزانن، لە خۆیان وردبونەتەوە کە ئایا، تەنھا ڕۆژێک خەبات و سەروەریان هەیە بۆ بزاڤی ڕزگاری خوازی دۆزی کوردان لە مێژودا، جگە لە کورد کوشتن و خیانەتی نەتەوەییو بون بە کۆیلەو جاسوسی ووڵا تانی دراوسێ و جیھان”

سەردەشت عوسمان

سەردەشت جگە لەوەی کەسانی پەیوەندیداری ئاگادار کردبوەوە لە ھەڕەشەی کوشتن لێی، بابەتێکیشی بڵا وکردوە. لە بابەتەکەیدا بە ئاشکرا داوا لە بکوژەکانی ئەکات کە مەرگێکی شایستە بە ژیانەکەی پێ ببەخشن و ئەڵێ “دوعاش دەکەم مردنێکی تراژیدیام پێببەخشن کە شایستەی ژیانە تراژیدیاکەم بێت. بۆیە ئەم قسانە دەکەم تابزانن گەنجەکانی ئەم وڵاتە چ ھۆلیس□کن و مردن سادەترین هەڵبژاردنیانە، بۆئەوەی تێبگەن کە ئەوەی ئێمە دەترسێنێت بەردەوامی ئەم ر□زگارەی ئێستایە بۆ نەوەیەکی داھاتوو، نەك مردنی خۆمان، کاری منیش خۆشبەختی برا بچوکەکانمە، نەك خۆم”

کاوە گەرمیانی

کاوە گەرمیانی، سەرنووسەری گۆڤاری رایەڵ، شەوی پێنجشەممە

5.12.2013، لە بەردەم ماڵەکەی خۆیدا لە قەزای کەلار، بە دەستڕێژی گوللە کوژرا. تیرۆرکردنی کاوە گەرمیانی پەیگیری بوو لە گەندەڵی بەرپرسان و سیستەمی حوکمڕانی هەرێمی کوردستان تا بەرپرسانی هەرێمی کوردستان سەبکەنەوە لەبونی ڕاستیەکان بەتایبەت ئەولایەنەی کاوە گەرمیانی زیاتر بەدواداچونی بۆ دەکردو ڕوبەڕوی دادگای دەکردنەوە ” ئاشکرایە زەرمان نوسی و زەریش خوێندرایەوە.

لە ساڵیادی ڕفاندن و تیرۆر کردنی هەر یەکێکـــیان” یادی هەموان دەکەینەوە”

05.05.2018

ئاخۆ پشکۆ بۆ فو دەکوژێتەوە…؟!

… موزەفەر عەبدوڵا

لە هەشتەمین ساڵیادی گیانبەختکردنی سەردەشت عوسماندا…

ئەمڕۆ هەشت ساڵە ڕەبەق تێپەڕ دەبێت بەسەر گیانبەختکردنی ڕۆژنامەنوسی لاوی ئازادیخواز سەردەشت عوسماندا کە لە لایەن دەسەڵاتە قەومی و خێڵەکی و بنەماڵەیی و چەتەگەریەکەی کوردستانو لە شاری هەولێر بە ڕۆژی ڕوناک ڕفاندنیانو پاشان کوشتیان.
لەو ساتەوە تا ئەمڕۆ هیچ ڕۆژو هەفتەو مانگو ساڵێک نی یە کە لەهەر جیگایەک باسی ئەم دەسەڵاتەو پرسی ئازادی کرابێت باسی سەردەشت نەکرابێت .هەروەها لەو ساتەوە سەردەشت لەهەر گیانبەختکردویەکی تر زیاتر بۆتە هێمای خەباتو ناڕەزایەتی بە ئازادیو دژی ئەم دەسەڵاتە مرۆڤکوژە.

هەر بۆیە لەم هەشت ساڵەدا سەردەشت لە لایەک بو بە پشکۆو مەشخەڵێکی تری گەشەداری خەباتو ناڕەزایەتی بەرەی ئازادیخوازی لە دژی ئەم دەسەڵاتە بە تایبەتی یادی ساڵانەکەی ، لە لایەکی تریشەوە بۆتە مەتەکێیەکی قورس بەسەر دڵی ئەم دەسەڵاتەوەو هەر ڕۆژیک بێت لە ترسا دڵی دەتەقێت.
لە ڕاستیدا ئەم تاوانەی سەرانی دەسەڵات وەک ئەوە وابو کە

ویستبەتیان بە فو پشکێ بکوژێننەوە بەڵام نەیان زانی پشکێ بە فو دەگەشێتەوەو گڕ دەگرێت .

سەیرلەوەدابو ئەم دەسەڵاتە بەو هەمو نوسەرو ڕۆژنامەنوسو ڕۆشنبیرو ئەکادیمی یە دەرباروپارێخەرانەیان توانی بە نوسین وەڵامی سەردەشت بدەنەوە ڕیسوایانە هەر زوو پەنایان بردە بەسەر کاری تیرۆرو کوشتن.

بەڵام هەرگیز بە خەیاڵو بیریاندا نەدەهات کە ئەم کارە تیرۆرەیان فوکردنە لە پشکۆو سەردەشت دەبێت بە مەشخەڵێکی گڕدار بە گەرم ڕاگرتنی خەباتو ناڕەزایەتی بەرەی ئازادیخوازی لە دژی ئەم دەسەڵاتە چەتەیە .

بۆیە ناوو نوسینو خەباتی سەردەشت عوسمان بۆ ئازادی هەمیشە لامان بە زیندویی دەمێنێتەوەو، هاوکات سورین لەسەر خواستی دەسگیرودادگاییکردنو سزادانی تاوانبارانو کۆتایی هێنان بەم دەسەڵاتە دژی ئازادی یە.

٢٠١٨-٥-٥

هەرگیز نەمر: کاک جەلالی حاجی حسین(کەلەش) ... هەڵۆ بەرزنجەیی

قەدەر و چارەنووس یەکێکن لەو دیاردە دژوار و عاسیایانەی کە هێشتا لە دەرەوەی دەسەڵات و کۆنتڕۆڵی مرۆقدان. سەخت و مەحاڵیشە لە جغز و ئاقارێکی دیاریکراودا هەڵسوڕێندرێن و بخرێنە مەیدانەوە،وەک ئەوەی دڵ ئارەزووی دەکات و پێداویستییەکانی ژیان دەیخوازێت.

کام چیرۆک دەبێت لەو تاڵتر و بەسوێ تر بێت؟، پێشمەرگەیەکی کورد هەموو تەمەنی گیانبازی بوو بێت، لە پێناوی کوردایەتی دا و دوای ئەزمونی ٣٠ ساڵ کۆڵەی تێکۆشان سەروبنی زمانی “نەفرەت لە براکوژی بێت” قەدەر لە پەلەپیتکەی خواستەکانی ئەو بترازێ و بەدەم گێژاوێکی خوێناوی گەورەوە لە تەمومژێکی نادیاردا،ساتە بە کوژاندنەوەی ئاگری شەڕی براکوژی مانگی گوڵانی ١٩٩٤، پێیەکی لای پارتی و ئەوی دیکەی لای یەکێتی بوو،دەسەزانە سەرگەرمی

“چارەنووسێکی پیرۆز و هێژا”بوو.لەو دەمە ناسکەدا دەستی براکوژی هار بە ڕیزێک گوولەی نەگریس ئێوارەی ٢ی گوڵانی ١٩٩٤ لە شاری سلێمانی کاک جەلالی کەڵەپیاو و جوامێری تەختی زەوی کرد و شەهید کراو بووە شەهیدی ئاشتی و تەبایی کورد و کورد.
ئەفسووس و سەدجار ئەفسووس ئەو دەیگووت :” گەر بە کوشتنی من کورد رزگاری دەبێت،وا من بە جەهەننەم”. بەڵام بەداخەوە براکوژی هەرکۆتایی نەهات.
چ ژانێکی بەسفتوسێیە، کام تراژیدیای ناهەموار وماڵوێرانییە،لە چ نەفرەت بکەیت و بەگژ چیدا بچیتەوە،قەدەر ئەوەت ئاوقاو تووش بکات.! کاک جەلال ڕۆڵەیەکی قارەمان و هەڵکەوتووی ئەم نیشتمانە کۆست کەوتوەیە و لە ساڵی ١٩٤٦ ز لە شاری سلێمانی هاتۆتە دنیاوە.بە کوردایەتی فریچکی گرتووە. لە ١٦ هەمین بەهاری تەمەنییەوە پەیوەندی بە ر ێکخستنەکانی ناو شاری پارتییەوە هەبووە و لە ١٩٦٥وە شەرەفی پێشمەرگایەتی لە شۆڕشی ئەیلوول مەزندا وەچنگ هێناوە.

یەکێک بووە لە پێشمەرگە هەرە بەجەرگ و ئازا و دەستوەشێنەکانی ساڵانی شەستی ناوشار. بەلێهاتوویی و دڵسۆزی خۆی بە پلەی جۆراوجۆر گەیشتووە و سەرئەنجام لەهەردوو بواری سەربازی و سیاسی دا،کادێرێکی زۆر کارامەو وریا و لێهاتووی کامڵی لێ دەردەچێ. دوای ئەوە بانگی کاژیک د□ر□ت بە گوێی دا،ئەرکەکانی چالاکانە بەئەنجام دەگەیەنێت و ل□ نێو دەروونی شۆڕش دا،وەک سەربازێکی وناو درێژە بە خەبات دەدات.
دوای هەرەس لەگەڵ دەستە هاوبیرەکانی دا بەشداری چالانە لە دامەزراندنی پارتی سۆسیالیستی کورد – پاسۆک دا لە ١١ی ئەیلوولی ١٩٧٥ دەکات. زنجیری خەباتی بە نەپساوی رادەگرێت تا لە ساڵی ١٩٧٦ دا مەترسی گرتن هەڕەشە لە ژیانی دەکات و ئاشکرا دەبێت و ڕوو دەکاتە شاخ و یەکەم بنکەی پێشمەرگەی پاسۆک دەکاتەوە.
لەو بارە سەختەدا بەچکەشێرانی کوردایەتی مەشخەڵی گەڵگیرسانەوەی شۆڕش بڵند دەکەنەوە.کاک جەلال □□□□ی زۆر دڵسۆزانە لە خاوکردنەوەی کێشە و هەرا سیاسییەکانی ساڵانی پێش هەشتا و دوای هەشتا دەبینێت، لەخۆبووردووانە بەرگەی ڕۆژانی کولەمەرگی و تەنگانەی کوردایەتی. دەگرێت لەسەرەتای هەشتاکان دا ڕوو دەکاتە سووریا و لەوێ نیشتەجێ دەبێت و بەردەوام دەبێت لە خزمەتی گشتی دا و پاشان دەچێت بۆ سوید و لەوێ دەبێتە پەنابەری سیاسی.

لەگەڵ گیانبەختکردووی گەورە ئەنوەری مەجید سوڵتان دا

کاک جەلال لە هەر کوێیەک بوو بێت، هەر خوێنی کوردی بە دەمارەکانیدا هاتوچۆی کردووە و هەرچی پێکرا بێت بۆ خزمەتی نەتەوەکەی هەرگیز درێغی نەکردووە، چونکە ئەو زەمینە مادی و رۆحییەی کە لەسەری ڕاوەستا بوو وە بڕوای پێی بوو، لەوەی هەنگاوی هەڵدەهێنا (کوردایەتی) بوو . هەر ئەم خەسڵەت و بنەما و دیدە فکری و قەناعەتە گەشاوەی بۆ کوردایەتی لە تەک لەخۆبووردوویی و هەوەی بێنیاز و دەسەزانەدا ،کاک جەلالی وا سەرکەوتووانە هێنایە نێو کەژ و مەیدانی خەباتەوە نەک ڕێکەوت و سەپاندن و تەقلەی زەمانە.

کاک جەلال پیاوێکی قسە لە ڕوو و زمان شیرین و ساکار ڕاستگۆ و بە ئەمەک و دلێر بوو . دەستی ئەدەب و وەرزش بوو، پەیوەندی لەگەڵ هەموو پارت و کەسایەتییە سیاسییەکانی گشت بەشەکانی کوردستان دا هەبوو.

بیرەوەرییەکانی کاک جەلال کەم[illegible] یادگاری زیندوو و لەبەرچاون و ئەوەی ساتە ئاشنای بوو بێت ، ئەستاش چەخماخەی ئەو یادگارانە لە ئاسمانی بیر و هۆشیدا گرمەگرمی دێت.

لەدەستدانی کەڵەمەردێکی وەک کاک جەلال بە گڕی ئاگری براکوژی، ئەو شەڕەی مووی لەشی پێ دەبووە نەشتەر و پەی کەڵلەیی دەبوو، داخ و خەفەتێکە هەرگیزاو و هەرگیز لەبیر ناچێتەوە.

هاوبیرانی ئاڵاهەڵگرانی ڕاستەقینەی کوردایەتی خۆ بە منەتباری ئەو قوتابخانەیە دەزانین کە [illegible]ی ئاوها بە نەتەوەکەی گەشت دەکات و

پنتی ئەو قەناعەتەشمان کە نەگۆڕو نەلەقیوە پیرۆزە لەهەمبەر خزمەتی بەرژەوەندی باڵای نەتەوەکەمان دا .
یاککردنەوەی کاک جەلال و شەهیدانی دیکەمان ئەرکێکی پێویست و دروستە.

ژین لەلای دڵسۆز هەر تێکۆشانە
هەوڵە بۆ خاکی ئەم کوردستانە
خۆزگە ئەندازەی ژیان و تەمەن
تێکۆشان بوایە بۆ خاکی وەتەن
ئاخۆ تەمەنی کام دڵسۆزی کورد
لە چوار پێنج ساڵی تێپەڕی ئەکرد
کامەران موکری
نەمری بۆ کاک جەلال

سەرنج: ئەم بابت□ لە ژمارە ٢٠ ی نەورۆزی ٢٦٠٧/١٩٩٥ گ□قاری خوێندکاری کوردی ڕێکخراوی سۆکسەدا بڵاوکردۆتەوە. دیسان بۆ یادی کاک جەلال پێشکەشە.

گەڕانەوەی ڕۆحێك ... ئەژین فەهمی

دەمەو ئێوارەبوو کە هاتمە بەردەرگاو باران دەباری، لەگەڵ بارانبارانـدا “من و یاسین” دواین لەبارەی ئەوترسەی لەدڵمداهەبوو.. دواتر ئەو ڕووی خۆی وەرگێڕاو منیش چاوم لەسەری هەڵنەگرت، لەپڕ هەورە تریشقە وونی کردو دیارنەما،بەڵام من نەمزانی بۆ ئەمە □ویدا. هەمیشە چاوەڕێم باران لەگەڵ خۆی بیبارێنێتەوە… تەق تەق دەنگی دەرگا دێت، بچۆ دەرگابکەوە بزانە باوکتە؟ هەمیشە نائومێد دەبم بەولەدەرگادانە.. لەدوای ڕۆشتنی یاسین هەمیشە نائارامم، حەز ناکەم هیچ پیاوێك ببینم. ویستم بە تەنها بژیم لەگوندو کاربکەم بۆ بژێوی، بەڵام لەبەر”دڵسۆز”ی کچم لەشارمامەوە چونکە لە گوند هەڵی نەدەکرد. “دڵسۆز” ئێستا تەمەنی (26) زستانە.

من بەڵێنم پێداوە کەباسی پەیوەندی نێوان خۆم ویاسینی باوکی بۆ

بکەم بەرلەهاوسەرگیری لەگەڵی… تازە ماڵمان باری کردبووە ئەو گەڕەکەی ماڵی یاسینەوە. من، بەڕێکەوت ئەوم بینی، ئەویش ئەوساتە بوو کەزبێم دەکردە ناوسەلەی دەرەوە. منی بینی وسڵاوی تازە دراوسێیەتی لێکردم، ئەو ڕێکەوتانە زۆرجار ڕووی دەدا، من و ئەو لەتەمەنێك دابوین، لەسەرەتادا هۆگربوون لەلای ئەودروست ببوو، چونکە لەهەرشوێنێك دەبوم بەدوامەوە بوو، سەیری دەکردم، هەمیشە چاوەڕێی دەرفەتێك بوو تاقسەم لەگەڵدا بکات، منیش بەشەرمێکی کچانەوە سەیرم دەکرد وەك ئەوەی کە داواکاریم هاتبێ. ئەو کاتانەی کەمن فلوتیشم لێدەدا ئەوزیاتر لەو ژوورە دەمایەوە کەبەرامبەر ژوورەکەم بوو، واپێدەچوو ژوورەکەی خۆی بێت.

شەوانەش کە من فلوتەکەم لێدەدا دەمبینی پەنجەرەکەی واڵا کردووە، بەسۆزێکی زۆرەوە گوێی دەگرت ولێی دەڕوانیم. خووی بەوە گرتبوو هەموو شەوێ بەرلەخەوتن گوێ بۆ لێدانی فلوتم بگرێ. کەدەشهاتمە دووکانی کۆڵانەکەمان بۆشت کڕین هەمیشە حیسابەکەی بۆواسڵ دەکردم. تا ڕۆژێکیان بەمەراقەوەپێی ووتم: باتکەم بەشاژنی خۆم لەماڵێك بژین پربێ لەموزیك و جوانی، پرتەقاڵەکەم چیت ووت.. قایلی بەمە؟ منیش هیچ گوێم پێنەداو تووڕە بووم بۆ وتنی ئەمە، بەڵام لەدڵیشەوە پێمخۆشبوو. زۆرجاریش کە بە ماندوویی دەیبینیم دەیووت: بۆ ئاوا شەکەت دیاری، دەڵێی پرتەقاڵی ئاوت تیانەماوە.منیش واخۆم پیشان دەدا کە تووڕەبووم. کەدەیبینیم ئەوجۆرە قسانەی بۆدەکردم. من کە لە ژوورەکەم لەئاوێنە سەیری خۆمم دەکرد، دەمبینی کە یاسین لەئاوێنەکەوە لەپشتمەوە دیارەو بۆم پێدەکەنێ، منیش نیگایەکی شیرینم بۆی دەکرد. من سەرەتا هەستم بەو خۆشەویستییەی ناخم نەدەکرد کەخۆشمدەوێت، بەڵام هەستم شاردبۆیەوە تاماوەیەك، تاوای لێهات نەمتوانی ڕەتی بکەمەوە و بووین بەخۆشەویست.

هەرکە دەیبینیم هەردوو دەستی بۆ سڵاو بەرز دەکردەوە، بۆئەوەی خەندەم ببینێ وبەدەستەکانی ڕووخساری دەشاردەوە ئەم یارییانەی هەبوو بۆم، ئەو هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدابوو منیش وەك ئەو لێی نزیك بم. من هەمیشە ڕەتم دەکردەوە. بەڵام لەکاتی دەستگیرانداریدا سنورەکانی تێپەڕاندو بەبێ ویستی خۆم لێم نزیك بۆیەوە و تاوای لێهات تۆ دروست بووی.. هێشتا ئەڵقەی دەستگیرانیم لەدەستی ڕاستەوە نەبردبووە چەپ، هەموو شەوێ سەرینەکەم تەڕ دەبوو، نیگەرانی ئەوەبووم چۆن بتوانم ئەوساوایەی لەناو مندا دروست بووە بیشارمەوە پێش ئەوەی هاوسەرگیری بکەم. بەڵام نەمهێشت کەس بەمە بزانێ. دەمویست ئەمەی پێبڵێم. ئەوەبوو دەمەوئێوارەیەك بارانێکی

بەخوور ِدەباری و هاتمە بەردەرگا، بۆ یەکەمین جار بەنیگەرانی یاسین منی بینی، هات بۆلام ومن نیگەرانی خۆمم پێی ووت: زۆر نیگەرانم کە لەو نزیك بوونەوەی ئەوڕۆژە ساوایەك دروست بوو من دەبێ چیبکەم؟ بەڵام ئەوپێی ووتم: دوای ماوەیەکی کەم ئیتر هاوسەرگیری دەکەین، خەمت نەبێت پرتەقاڵەکەم.. هەندێ قسەی ترمان کرد ووردە ووردە باران تەڕیدەکردین.

ئیتر ئەو ڕووی وەرگێڕا دواوە و لەگەڵ هەورە تریشقەدا دیارنەماو وون بوو.. تاسام و چۆکم کەوتە عەرزەوە. نەمدەتوانی کەس تێبگەیەنم: ڕۆشتووە بۆ گەشت، بەڵام دێتەوە.. هەمیشە ئەو درۆیەم لەگەڵ هەمووان دەکرد. زیاتر دایکم لێی دەپرسیم: چەند مانگێکی بەسەرڕابورد نەهاتەوە، بەماڵە باوانیشی نەووتوە بۆکوێ دەچم، بەتۆی نەووتوە کەی دێمەوە؟ نا، بۆهاتنەوەی بەمنی نەووتوە. بەڵام، دەزانم دێتەوە. هەرشتێکی لێ بەسەربێت کەنەتوانم چاوەڕێی بم، دەبێ چاوەڕێ بم، لەبەرئەوەی ناتوانم لەگەڵ کەس دابم، تادەهات سکم بەرزتر دەبۆیەوە، باوەڕیشم نەدەکرد بەومردنەی، لەبەرئەوەی گۆڕی نەبوو. ئەوساتەم لەبیرە کە هەرلەخەیاڵ دەچوو، وون بوو نازانم بۆکوێ چوو.. من هەر تەنها دەتوانم چاوەڕێی ڕووداوبم،نازانم دەبێ چبکەم.

تا دێتەوە لێم ناگەڕێن چاوەڕێی بکەم و بڵێم ئەگەر هەرشتێکت لێبەسەرهاتبێ دوای تۆ ژیان ناکەم، ئەمەدرۆیەکی گەورەیە کەئەم قسانە بکەی، لەبەرئەوەی ڕەنگبێ دوای ئەو هەست و سۆزێکی دیکە داگیرت بکات و عەشقی یەکەمت لەبیربکەی. بەڵام من دەرفەتی ئەوەم نەبوو کە واشبڵێم لەبەرئەوەی بەدروست بوونی سکمیان زانی و زۆر ناشیرین دەریان کردم. لەبەرئەوەی تۆیان لەسکم بەحەرام زادە دانا، چونکە هاوسەریم پێکنەهێنابوو. جا”دڵسۆز”ەکەم ڕۆشتم و لەدووری هەمووانەوە بە تەنیاژیام، ناڕەحەتی زۆرم چەشت تا لەشوێنێکم دۆزییەوە بۆ حەوانەوە و ئازاری زۆرم بینی تا تۆ بووی لەمن. بەڵام مناڵی تۆ لەمناڵی من نەچوو، لەبەرئەوەی من ڕێگەم بەوە نەدا کەتەنها لەمناڵی سۆزت بدەمێ و لەگەورەبونت دەرتبکەم.

کە مناڵ بوین دایکم شەوانە لەنێو جێگەکەی دەهاتە دەرەوە بەتانی بەسەردادەداینەوە کەلەسەرمان لاچوو بوو، خۆمان گرمۆڵە کردبوو دەستمان لەنێو ئەژنۆمان دابوو، کەگەرم دەبوینەوە قاچمان درێژدەکردەوە. هەموومان تێکەڵ دەنوستین لەڕیزێك، دایکم دوو دۆشەکی بەپانی دادەنا لەخواریەکترەوە تا درێژبێت و بەشی هەمووان بکات، ئەوڕاخستنە هەرکە بچوکبوین بەشی دەکردین، ئیتر کەگەورەبوین

قاچمان لێوەی دەهاتە خوار، تاخوارەوەی چۆکمان. کەچی ئێستا هەموومان لەڕیزێك نانوین وگەورەبوین، من لەوماڵەدا نەماوم و دەرکراوم، نازانم ئێستا هەمووان چۆن دەژین، ئێستاکە وەکو ئەوسانییە خەوو خۆراك کۆمان بکاتەوە، بیری سفرەی بەیانیان دەکەم، نان خواردن لەگەڵ ئەواندا خۆش بوو، کە باوکم لەسەرووی هەموانەوە دادەنیشت و سەیری هەموانی دەکرد، بیری گاڵتەو پێکەنین و توڕەبوونەکانی دەکەم، بیری هەمووشتێکی دەکەم، ڕەنگبێ ئێستا مردبێ وهەمووانی جێهێشتبێ.. بیری حیکایەتەکانی هەندێ شەوانی دایکم دەکەم بەرلەخەوتن کەدەیووت: هەبوو نەبوو… کە (یاسین) یش بەگۆرانی بۆی دەووتم: ((هەبوو نەبوو عەشقێ ڕۆژێ لەڕۆژان ئازیزێ))… کچەکەم لەمناڵییەوە هەروادەزانێ باران باوکی بۆ دەبارێنێ هەرسەرەتاتکەی بوو.. ئێستاکە کچەکەم لەومانای چاوەڕوانییە تێدەگات،چونکە ئەو ئیتر گەورەبووە.. حەزی دەکرد باوکی بینیباو پێی وتبا: باوکە من ئیتر گەورە بووم لەباوەشم ناگری؟ تا باوکیشی بەسۆزەوە باوەشی پیا کردبا و دەستی بەپرچی داهێنابا.

من واهەست دەکەم یاسین دێتەوە لەگەڵماندا دەژی، نازانم بۆ واهەست دەکەم ، هێشتا دەتوانم چاوەڕێ بم تادێتەوە. بۆنی دەکەم، وا هەست دەکەم لەدوورەوە دێت و نزیك دەبێتەوە و لەکارەکانی “سەلما”کەی دەپرسێتەوە. لەوەدەچێت ئەوجارەیان ئەولەدەرگادانە ئەوبێت، نا، بێدەبێ ئەوبێت، ئەو نییە. لەبەرئەوەی ئێرەپێنازانێ و ڕەنگبێ بشمبینێ نەمناسێتەوە، ئەو دەمەو ئێوارە بوو کە لەگەڵ باراندا ڕۆشت. نا،نابێ ئەوبێت، لەبەرئەوەی ئێستا باران نابارێ تالەگەڵ خۆی بیبارێنێ. دیسانەوە لەدەرگە درایەوە، دوو دڵم لەکردنەوەی دەرگا، دەبێ ئەوبێت؟ نا، ئەونییە. دڵسۆزەکەم، دەرگایە مەیکەرەوە، با نائومێدنەبم.

ئەژین فەهمی

بڕیاری خۆرا و وانێیێک …

گێڕینی : محەمەد بەرزی

منداڵە وریاکان : باوکێک و کچە پچکۆلەکەی ، پیکەوە لە ناو باخێکی گەورەدا یاریاندەکرد . کچە پچکۆلەکەی لە دوورەوە پیاوێکی بینی سێوی دەفرۆشت ، بۆیە داوای لە باوکیکرد سێوی بۆ بکڕێت . جا چونکە باوکی ئەوەندە پارەی لەگەڵ خۆیدا هەڵنەگرتبوو ، ئەو پارەیەشی پیە بوو تەنها بەشی کڕینی دوو سێوی دەکرد ، هەر بۆیە دوو سێوی بۆ کڕیی و دای بە کچەکەی .
کچەکەش هەر سێوەی خستە ناو دەستێکەوە . پاشان باوکی پرسیارێکی لێکرد و وتی : دەکرێت سێوێکیان بۆ من بێت ؟ . کاتێ کچەکەی گویی لەو پرسیارە بوو ، خێرا قەپاڵیکی لە سێوێکیانگرت و پێش ئەوەی باوکیشی قسەیەکی تر بکات ، گورج قەپاڵیکی تریشی لە سێوەکەی تریانگرت .
باوکەکەی بەو هەڵویستە سەیرەی کچەکەی زۆر سەری سوڕما ، لە دڵی خۆیدا وتی : تۆ بڵێیت کارێکی خراپم بەرامبەر بە کچەکەم کردبێت ، کە بەو جۆرە ناشیرینە هەڵسوکەوتم لە گەڵدا دەکات . ئیتر بەردەوام هەر بیریدەکردەوە و نەیدەزانی بۆ کچەکەی وایکرد . لە دڵی خۆشیدا زوو زوو دەیوت : لەوە دەچێت هێشتا کچەکەم منداڵ بێت ، هەر بۆیە وا بەرچاوتەنگە و نایەوێت بەشی من بدات و حەزنەکات هاوبەشی لەگەڵ کەسدا بکات ، دیارە دەیەوێت هەموو شتێک هەر بۆ خۆی بێت . بەم هەڵویستە سەیرەش باوکەکەی زۆر نیگەران بوو ، هیچ خۆشی و پێکەنینێکیش بە ڕوویەوە نەما . بەڵام لەم کاتەدا کچەکەی گورج سێوێکی ناو دەستێکی بۆ باوکی ڕاگرت و بە ڕوویەکی خۆشەوە وتی : بابە گیان ئەوە بۆیە بە خێرایی قەپاڵێکی پچووکم لە هەردوو سێوەکە گرت ، تا بزانم کامیان خۆشترە ، دە فەرموو ئەم سێوەیانم لێبگرە ، چونکە لە سێوەکەی تریان خۆشتر و مزر و بە تامترە .
باوکی ، کە گوێی لەو قسانە بوو ، بە تەواوی حەپەسا و لە بیرکردنەوە هەڵەی و خێراکەیدا بەرامبەر بە کچەکەی زۆر پەشیمان و شەرمەزار بوو . ئنجا بە زەردەخەنە و شادییەکی زۆرەوە سێوەکەی لە دەست وەرگرت و تێر تێریش کچە ژیر و سەلارەکەی خۆی ماچکرد .

*****

منداڵە ئازیزەکان : نابی هیچ کاتیک بە پەلە و خێرایی بڕیار بدەین ، بەڵکو پێویستە ماوەیەکی باش بیربکەینەوە ، تا بە چاکی و وردی لە شتەکان دەگەین ، ئنجا بڕیاری ڕاستیان لەسەر بدەین .
تێبینی : ئەم چیرۆکە لە ئینگلیزییەوە کراوە بە کوردی و ناوی

نووسەری لەسەر نەبوو .

شیبوونەوە … ستار ئەحمەد

ورشەی گڕێکی ئەسکڵی دڵ بووم
بەر ژیلەی لوتکەی هەستی تۆ کەوتم
گەرمی هەناوم هاتە خوارەوە
لەسەر بەرۆکی ئەوینت خەوتم
....
تۆ توایتەوەو بوویتە قومێك ئاو
من خۆڵەمێشی کوانووی نەدارێ
نەتۆ سەرابی ناخمت دامرکان
نەمنیش بوومە ژوانگەی یارێ
....
لەگەڵ زستانا تیلەت کوێر دەبێ
گوڵێك لاسکی پێت ناشواتەوە
چاوەڕێی کەسکیی بەهارێك دەکەی
پەڕەی عەشقێکت بۆ هەڵداتەوە
....
ساڵ دەڕواو تەمەن ئاوەژوو دەبێ
سات چرکەی خۆزگەت دەسڕێتەوە
لەخەونی ئاڵا چاوان لێك دەنێنی
زامێك لەزەمین بۆت دەکرێتەوە
....
کەم کەم ورد دەبیت لەگەرووی خاکا
ئێسك و پروسکت شی دەبێتەوە
نەگوڵێك رۆژێك دێتە سەردانت
نەمەلێك بەستەت بۆ دەڵێتەوە

داکۆکی لە ڕۆمانەنووس یان (چی ئەقەومێ کە کەس ئیتر چیرۆک نەگێڕێتەوە؟

داکۆکی لە ڕۆمانەنووس

یان

(چی ئەقەومێ کە کەس ئیتر چیرۆک نەگێڕێتەوە؟)*

نووسەر:کاوان محەمەدپوور

«مووزلمان» (Muselmann یا Musselman) دەستەواژەیەک بوو لە زیندانەکانی نازی بۆ کەسێک دەکوترا کە لە ترسان و برسان و بە هۆی ئەشکەنجەی زۆرەوە، هەر چەشنە ئاگاهی و هۆشیارییەک کە نیشانەی شوناسی مرۆڤ بێت لە دەروونیدا نەمابوو و هیچ هەست و ئامانج و هەڵوێستێکیان لەمەڕ ژیانەوە بە خۆش و ناخۆشیەوە نەبوو. ئەوانە کەسانێک بوون کە ڕووبەڕووی دژوارترین ئەشکەنجەکانی سەربازانی نازی دەبوونەوە و تەنانەت لە بەرامبەر ئەشکەنجەشدا هەوڵ و خواستێکیان بۆ دەربازبوون-چ بە هات و هاوار یان بە ڕاکردن- نەبوو.مەڕەقێکی داماڵدراو لە هەر چەشنە شوناسێکی مرۆیی. واتە مووزلمان پێش مەرگی بایۆلۆژیکی توشی مەرگێکی نمادین ببوونەوە. پریمولوی لە بیرەوەرییەکانی خۆی لە ئەردوگای ئاشوویتس لە بارەی گەنجێکەوە بە ناوی (018) دەنووسێت: “من وەها بیردەکەمەوە کە تەنانەت ناوی خۆشی لەبیر چۆتەوە، بێگومان ئەو هەر وەها ئەنوێنێت”.(١) مووزلمان بەهۆی بەسەرهاتە تاڵ و قیزەونەکانی ناو ئەردوگای ئاشوویتس هەستی مرۆڤ بوون و توانستەکانی مرۆڤیان لە سڕابۆوە. لای ئاگامبێن، مووزلمان وێنای تەواوکەی مرۆڤی دیلکراو لە لۆژیکی ئەردوگایە، نە دەتوانن بمرن-مەرگی بایۆلۆژیکی- نە دەتوانن قسە بکەن، نە دەتوانن مان بگرن، نە دەتوانن ئەمێدوار بن، تەنیا

لە ژێر فەرمانی حاکم ئەتوانن ژیان بکەن، ژیانێکی دامادەاو لە هەر چەشن یاسا و ڕەسایەک بە پشتگیری لە پێگەی ئاسایی مرۆڤ.[٢] ئەوەی کە مووزلمان چ ئەزموونێکیان لە ئەردوگا هەبووە تەنیا لە بەشێک لە بیرەوەرییەکانی پریمولوی و جۆرج سەمیرییەن دەردەکەوەت کە بە گوێرەی ئەوان، ئەم بیرەوەرییە تەنیا بەشێکی زۆر کەم و بچکۆلە لە چەرمەسەرییەکانی ئەو مرۆڤانەیە. هەی ئاگادار نەبووبی تەواوکە – یان زیاتری- ئەمە لەو چەشنە مرۆڤە!!، و پەرنەگرافی مەرگ لە ئەردوگاکانی ئاشوویتس، دەگەڕێتەوە سەر دوو لایەن. یەکم، بەشێکی زۆر لە مووزلمانەکان لە ئاگردانەکانی ئاشوویتس سووتان و ئیتر هەر بوونیان نەبوو تا بەسەرهاتەکانیان "بگێڕنەوە"- جا بە هەر چەشنێک لە گێڕانەوە بەت!- ، دووهەم، ئەو بەشەی کە زیندوو مانەوە ئیتر نەیان دەتوانی "بگێڕنەوە"!، لە واقیع دا تووشی وەستانی زەمەن لە کاتی ئاشوویتس هات بوون و توانستی دەربازی لەم زەمەنەیان نەبوو، بە شێوەی سایکۆلۆژیکی لە دەخەکی ناوازە لە زەمەن- ترسی کارەسات- کەوت بوونەوە. لەم دەخەدا توانستی زمان لەسەر ئاخافتنی ئاسایی لەمەڕ بیرەوەری سەقەت دەبێت، کە واتە تووشی چەشنێک لە "لالەی" و "بێزمان" هاتبوون.[٣] ئەم دەخە- وەستانی مەشک لە کاتی کارەسات دا- توانستی گێڕانەوەی کارەساتی لەو چەشنە مرۆڤەی هەستاندبەوە!.

"نەگێڕانەوە"ی مووزلمان فەرامۆشی یان هیچ نەبێت کەمترین بیرەوەری بە نەوەی داهاتووی خۆی پێیە. ئەگەر ئەم بیرەوەرییانە گرینگ بن، وەها پاساوێک لەسەر گێڕانەوە ئەتوانین بەنینەوە کە لە تاوتوێ کردنی دەستەواژەی "گێڕانەوە" (Narration)، بەم دەرئەنجامە دەگەین کە ریشە و بنەماکەی دەگاتەوە سەر وشەی (Narrara) لە لاتین و (Gnarus)ی یۆنانی کە بە مانای "زانست" و "ناسین" دێت کە ڕیشەی هیند و ئەورووپایی (gnos)ی هەیە. بەم پێیە گێڕانەوە، دەبێتە "دەزینەوەی زانست"، ئەرەستووش لە بووتیقادا هەر بەم مانایەی گرتووە. بەم پێیە گێڕانەوە، "زانست لەسەر ڕووداو و بەسەرهاتەکی تایبەتە"،[٤] زانست لەسەر ڕووداو، لە ڕووی مانەوە و ئەزموونی داهاتووی ڕووداوە کە بە مرۆڤ گرینگ ئەنوێنێت. بە چەشنێک گێڕانەوە، هەوەدان بە هەرمان بوونەوەیە، چون لە گێڕانەوەدایە کە شەوازێک لە ڕووداو و بەسەرهاتەکان خۆ ئەنوێنن و لە کەسەکەوە بە کەسێکیتر هەنارد دەکرێن. مەتافۆری "شەهرزاد" لە کتێبتی حەقایەتەکانی "هەزارو یەک شەو"، باس لە هەوڵی شەهرزاد بە زیندوومانەو نەکووژرانی ئەو لەلایەن پاشاوە دەکات، ئەم هەوڵەی شەهرزاد لە "گێڕانەوەی چیرۆک" بە پاشا خۆ دەنوێنێت. شەهرزاد هەر

شەو بە زیندومانەوەی چیرۆکێک بە پاشا ئەگێڕێتەوە، بەم شێوە پاشای تامەزرۆی بیستن دەکات بە شێوێکی تر. کە واتە تەنیا بە گێڕانەوەیە کە دەتوانێت زیندوو بمێنێت، بە شێوەی مێتافۆر، "نەگێڕانەوە" فەرامۆشییە و فەرامۆشیش چەشنێک لە مەرگە.

بێگومان بەسەرهاتی مووزلمان، چیرۆکێکی چێژ بەخش نییە و هیچکات بەتەواوی ناگێڕدرێتەوە- زمانی گێڕانەوە لەمەڕ کارەسات تووشی قەیران دەبێت-، بەڵام ئەم بیرەوەرییەی پریمولوی و دەیان بیرەوەری‌تر لە بەسەرهاتەکان، گرینگی "گێڕانەوە" لە سووچەگەلی جیاوازەوە دەردەخات.

ئەگەر هەنووکە و بە مرۆڤی ئاسایی!- هەڵبەت ئەگەر دەستەواژەی مرۆڤی ئاسایی درووست بێت- دۆخی "بە تایبشتی لەمەڕ گێڕانەوە"[5]، ڕووبدات یان ئەگەر زۆر بە ئاسانی جارێکی‌تر پرسیارەکەی مارتین مەکۆئیلان بهەژێنین و خۆمان بەرەوڕووی ئەمە بکەینەوە (کە چی ئەقەومێت کە ئیتر چیرۆک نەوترێتەوە یا نەنووسرێتەوە؟!"[6]، بەڕاستی جیهانی مرۆڤ چی بەسەر دێت؟، ئایا ئایدیا و هەستەکانی تووشی قەیران دەبێتەوە؟ ئایا مرۆڤ هەوڵ بە دۆزینەوەی چیرۆکی نوێ دەدات؟ یان واز لە چیرۆک دێنێت و کۆتایی بە بیرەوەری و ئایدیاکانی خۆی دێنێت؟. بەڕای ڕۆڵان بارت تەنانەت بیرکردنەوە لەم پرسیارە و یان خود وازهێنان لە چیرۆکیش -ئایدیای چیرۆک- خۆی چەشنێک لە (گێڕانەوەیە):"گێڕانەوە لەسەرانسەری ژیانی مرۆڤ دایە، گێڕانەوە خۆی ژیانە"[7]. یەکەمین فەرزی گێڕانەوەناسەکان لەسەر گشتی و بەردەوام بوونی گێڕانەوەیە، واتە ئەوەی کە گێڕانەوە بەرساختێکی زمانییە و مرۆڤ بەردەوام لە زمان دایە. پرسیارەکەی مەکۆئیلان دووهەمین فەرزی گێڕانەوەناسەکانیش- کە" جیهانی ئێمە پڕە لە چیرۆک"- بە چەشنێک تووشی مەترسی دەکاتەوە. بەڕای گێڕانەوەناسەکان مرۆڤ بەردەوام چیرۆک دەڵێتەوە یان بە زمانێکی گێڕانەوەناسانه خودی ئایدیای چیرۆک (story)، هەمیشە لە زەینی مرۆڤ دایە.
بێگومان بە وەڵامدانەوەی مەکۆئیلان دەبێت سەرەتا وەک هەموو پرسیارێکی‌تر پاساوێک بۆ گرینگی پرسیار (کە لێرەدا لە ناوچوونی هەمیشەیی چیرۆکە) بهێنینەوە و دوواتر واتای گێڕانەوە و چیرۆک تاوتوێ بکەین تا گرینگی ئەم باسەمان بۆ دەرکەوێت یان دەرفەتێک بۆ وەڵامەکەی بدۆزینەوە.

پاساوی من بۆ بەدواداچوونی ئەم پرسیارە، گرینگی گێڕانەوەی چیرۆکە. بە شیکردنەوەی مەبەستەکەم ئاوڕ لە چەن ڕوانگەی تایبەت بە

چیرۆک ئەدەمەوە کە تا ڕادەیەک بابەتەکە بەربڵاوتر دەکاتەوە.
کۆندرا لە کتێبی (هونەری ڕۆمان)دا دەڵێت: «باوکی ئەندێشەی مۆدێرن تەنیا دیکارت نییە بەڵکوو سێروانتێسیشە»[8]. بە ڕای کۆندرا سێروانتێس وەک یەکەمین ڕۆمان نووس، شێوازێکی نوێی لە (گێڕانەوەی ئەم جیهانە)ی بە ئێمە خولقاند، ئەم شێوازە نوێیە "ڕوانگەیەکی نوێ" و "شێوەڕوانینی نوێ" و لە ئەنجامدا "جیهانێکی نوێ" یان باشترە بڵێین بەشێکی نوێی لە جیهان بە مرۆڤ دەرئەخات. گێڕانەوەی نوێ، بەرهەمهێنەری زانستی نوێشە، سیمەر چەتمەن لە کتێبی (چیرۆک و گوتار)دا، ئاماژە بە وتاری ژان پیاژە لەسەر پێکهاتە دەکات و بەم ئەنجامە دەگات کە بەڕای پیاژە «گێڕانەوەی نوێ و شێوە ڕوانینی نوێ بە جیهان، زانستی نوێ بەرهەم دەهێنێت، گشت پێکهاتەکانی زانستەمرۆییەکان -مرۆڤ ناسیی، فەلسەفە، دەروونناسیی، زمانناسیی و... هتد- لەسەر سێ چەمکی کووللییەت، ئاڵوگۆڕی شێواز و بە نیزام کردن، پێک هاتوون.»[9]. هەر بۆ پێی ئەم ڕوانگەیە دەتوانین ڕۆمان – گێڕانەوەی چیرۆک- وەک زانستێکی نوێ پێناسە بکەین. شێوە ڕوانینی نوێ بە چەشنێک ئاشکرا کردنی داپۆشراوەکانی جیهانی مرۆڤە، هەر سووچێک لە ڕوانین بە گومان نەڕوانین لە دەیان سووچی ترە، بەڵام لۆژیکی چیرۆک، حەول بۆ ڕوانین لە زۆرینەی شێوە ڕوانینەکانە.
میخایل باختین ئەم تایبەتمەندییەی چیرۆک- هەڵبەت لێرەدا مەبەستی باختین ڕۆمانە نە شێوەکانیتری گێڕانەوە وەکوو کورتە چیرۆک.
حەقایەت، چیرۆکی مینیمال و...- وەک دەرکی چەمکی دیمۆکراسی پێناسە دەکات و کۆمەڵگایەک کە هەڵگری ژانری ڕۆمانە بە کۆمەڵگایەک دەزانێ کە مەشکی مرۆڤەکانی توانستی دەرکی دیمۆکراسیان هەیە[10]، کاراکتەرگەلی ڕۆمان، جیهانە جیاوازەکانی مرۆڤ نیشان دەدەن، مرۆڤگەلێک کە هەر کام مەجالی جیاواز ژیان و ڕوانگەی جیاوازیان هەیە و هاوتەریب لەگەڵ ئەم جیاوازییە، دژوازی و لەمپەڕ و کێشەی ژیان ئاشکرا دەکەن.

ریچارد روورتی لە وتاری (هایدیگەر و کوندرا و دیکێنز)دا پرسیارێک دەهێنێتە ئاراوە کە وەڵامەکەی هەوڵە بۆ بەرجەستەکردنەوەی پێگەی گێڕانەوەی ڕۆمان لەمەڕ جیهان و مێژووی فەلسەفەیە. لەو وتارەدا روورتی داوا لە ئێمە دەکات بیر لە جیهانێک بکەینەوە کە هەرچی ئاسەوار و دەستکەوتی مرۆڤ که لە جیهانی ڕۆژئاوا دایە، لە کارەساتێکدا لە ناو ئەچێت و هیچ نامێنێتەوە، جیا لە بەرهەمەکانی چارلز دیکێنز وەک ڕۆمان نووس و هایدیگەر وەک فەیلەسووف. دوواتر روورتی پرسیارەکەی بەرووڕووی وەها جیهانێکی خاپوورکراو دەکاتەوە،

ئەو دەپرسێت: بەرهەمی کام یەک لەوە دووانە بە داهاتوو دەبێت-ڕۆژئاوا- چ دەستکەوتگەلێکی هەبووە؟ چ مێژوویەکیان ڕابواردووە؟ و مرۆڤەکانی چلۆنیان بیرکردۆتەوە؟. ڕوورتی لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا بەرهەمەکانی دیکەنز هەڵدەبژێرێت و ئاماژە ئەکات: (جیهانی دیکەنزە بە داهاتووان دەڵێت ئێمە چ دەستکەوتێکمان هەبووە، چلۆن بووین و چیمان کردووە، دیکەنز بە خولقاندنی کاراکتەرگەلی جیاواز، جیهانێکی سەیروسەمەرەی لە مرۆڤی جیاواز و تاک بە ئێمە پێک هێناوە، بێ گومان جیهانی فەلسەفە- وەک مێژوویی فەلسەفە- توانای خولقاندنی ئەم جیهانگەلەی نییە)[11].

ئەستا ئەگەر وەک گێڕانەوەناسەکان،(فۆرمالیست و پێکهاتەخوازو پاشپێکهاتەخواز)گێڕانەوەی چیرۆک لە گێڕانەوەکانی‌تر جیا بکەینەوە، تا ڕادەیەک لە مەترسی و دژواری پرسیارەکەی مەکئیلان کەم ئەکەینەوە. ئەم بەچوونە لە ڕۆلان بارت وەردەگرین کە لە وتاری(پێشەکییەک لەسەر شی کردنەوەی پێکهاتەی گێڕانەوە)دا، شێوازگەلی بێژومار بۆ گێڕانەوە پێناسە دەکات. بارت لەم وتارەدا شێوازگەلی گێڕانەوە بە ڕادەی شێوە ڕوانینەکانی مرۆڤ بە بێژمار دەزانێت و گشت ئاکارەکانی مرۆڤ هەر لە وتووێژ ڕا تا دەگاتە وێنەکێشان و پەیکەرسازی بە چەشنێک لە گێڕانەوە پێناسە دەکات. ئەو تەنیا چەنییەتی دەربڕینی ئەم گێڕانەوانەی پێ جیاوازە، بە نموونە گێڕانەوەی چیرۆکنووس- باسی تایبەتی فۆرمالیستە ڕووسەکان و پێکهاتەخوازانی فەڕەنسی- لە گێڕانەوەی وێنەکێش جیاوازە، بەڵام هەر دووک گێڕانەوەن. واتە لە گێڕانەوەدا (شێوەی نواندن) هەیە، یەک شێوە نواندن لە مەدیادا خۆی نیشان ئەدات و شێوەیەکی‌تر لە وێنە یان لە دەقدا.

لە ڕوانگەی پێکهاتەخوازەکانەوە گێڕانەوە هەمیشە هەیە[12]، بەڵام گێڕانەوەی چیرۆک چی؟ ئایا چیرۆکیش هەمیشە هەیە؟ یان سەردەمانێک دێت کە بەکۆتایی دەگات؟. ئەگەر دیسانەوە بەڕووی پرسیارەکەی مەکئیلان سەبارەت بە لەناوچوونی چیرۆک لەمەڕ گێڕانەوە ببینەوە چی؟ و ئایا گێڕانەوەی چیرۆک چ گرینگییەکی هەمبەر بە شێوەکانی‌تری گێڕانەوە هەیە؟. ئەگەر ڕوورتی وەڵامی ئەو پرسیارەی دابێتەوە، ڕەنگە بیگوتبایە: جیهانی چیرۆک، جیهانی جیاوازییەکانە، جیهانێک کە گرینگی بە تاک دەدا، هەر بەو جۆرەی که هەیە، یا بەو شێوەیەی کە خۆی لە وتاری ((هایدیگەرو کوندرا و دیکینز))، باس دەکات: “جیاوازی کەسایەتییەکی وەکوو دیکەنز، ڕابلە و سەروانتەس لەگەڵ وۆڵتەر و مارکس لە شێوە ڕوانینی ئەوان بۆ چەمکی مۆراڵێتییە. دیکەنز، ڕابلە

و سەروانتەس وەها بیر دەکەنەوە کە (گوناح)، دەرئەنجامی نەزانی مرۆڤە نەوەکوو پەستی و لەجاجەت، بەڵام وێتر و مارکس گوناح جیاواز لە نەزانی مرۆڤ، بە دەرئەنجامی خواستەکی لاواز لەمەڕ پاکی و خواستەکی بەهێز لەمەڕ ناپاکیش دەزانن". روورتی لە درێژەدا گرینگی ڕۆماننووس لە وێناکردنی کرداری ورد و نادیارەکانی مرۆڤدا دەبینێت و مێژووی فەلسەفە لەم کارکردەدا بە ناکارامە لە قەڵەم ئەدات.

میلان کۆندرا لۆژیکی ڕۆمان جیاواز لە لۆژیکی فەلسەفە دەزانێت و لە کتێبی " هونەری ڕۆمان" دا دەڵێت: "ڕۆمان خولقاوی ڕۆحی نەزەری نییە، بەڵکوو خولقاوی ڕۆحی تەنزە (satire) ، هونەرێک کە لە پێکەنینی خوداکانەوە سەرچاوەی گرتووە، خزمەتی ئایدیۆلۆژییە دۆگمەکان ناکات، بەڵکوو ئاوقایان دەبێتەوە، ڕۆمان هەموو شێوە حەریری هەنینراوی فەیلەسووف و زانایان و ئەندێشمەندان وەک پێنێلۆپە هەڵدەوەشێنێتەوە". کۆندرا ڕوانینی ڕۆمان نووس بە ژیان و کێشەگەلی مرۆڤ لەسەر- گێڕانەوە و شانس و ئیقبالە- پێناسە دەکات و ڕای وایە دەبێ ببێتە جێنشینی شێوە ڕوانینی فەیلەسووفەکان کە - عەقڵانییەت و دیالکتیک و تەقدیرە-.

بەڵام لەمەڕ گێڕانەوەی چیرۆک خودی چەمکی "گێڕانەوە" بە چ مانایە؟ ئەگەر وەک سیمۆرن چەتمەن کە لە ڕوانگەی پیاژەوە دەڵێت: جیاوازی زانستە مرۆییەکان، جیاوازی لە گێڕانەوە دایەوە و بە ڕای کۆندرا و روورتی گێڕانەوەی چیرۆک بەرزەجەترین گێڕانەوەیە بە نیسبەتی تەنانەت فەلسەفەش، ئەم گێڕانەوەیە چییە؟ پێکهاتەی چییە و چۆن ئەتوانیین بیناسین؟. چیرۆک دەتوانێت ئایدیای ڕووداو یان بەسەرهاتەکان بێت لە زەینی مرۆڤ دا، بە ئەوەی بگێڕدرێتەوە و یا بەردەنگی هەبێت. بەڵام هەرکە لە پێش وشەی چیرۆک، گێڕانەوە وترا بە مانای هەبوونی بەردەنگ و پێکهاتەیەکی تایبەت لەسەر سیستەمی چۆنییەتی گێڕانەوەیە و هەروەها ماناگرتوو لە گوتارەکی تایبەت دایە.

لە مێژووی گێڕانەوەناسی چیرۆک، دوو چەمکی (گریمانەی گێڕانەوە و گێڕانەوەناسی) لەیەک جیا دەکەنەوە،- هەڵبەت ئەم جیاوازییە بە مانای دوو کارکردی جیا لەیەک نین-، گریمانەی گێڕانەوە، پێناسەی گشتی سیستەمی گێڕانەوەیە- هەر گێڕانەوەیەک گۆشەنیگا، گێڕەوە، کاراکتەر و ڕووداوی تایبەتی تێدایە کە لە زەمەن و شوێنی تایبەت ڕوو ئەدات-، بەڵام گێڕانەوەناسی شیکاری و تاوتوێی

گێڕانەوەکانە[١٣]- بۆ نموونە ئەگەر سیستەمی گێڕانەوە (گۆشەنیگا، گێڕەوە، کاراکتەر، ڕووداو و ...هتد) لەسەر بەیتی کوردی تاوتوێ بکەین کارێکی گێڕانەوەناسانەمان لەسەر بەیت کردووە-. هەڵبەت هەر وەک ئاماژەمان پێ کرد ئەم دوو چەمکە بەمانای جیاوازیان لەیەک نییە، ریمۆن-کنان هەر دووکیان لە ژێر چەمکی گێڕانەوەناسیی پێناسە دەکات، کنان دەڵێت: (گێڕانەوەناسیی هەم شرۆڤەی سیستەمی سەقامگیر لەسەر گشت گێڕانەوەی چیرۆکەکانە و هەمیش شێوازێک لە تاوتوێی دانەدانەی گێڕانەوەکان وەک نیزامێکی گشتی بە ئەمە دەدات)[١٤].

لە چەمکناسیی ئەدەبیدا، گێڕانەوە بەمانای دەقێک دێت کە چیرۆکێک دەگێڕێتەوە، تاوتوێی گێڕانەوە کە بە گێڕانەوەناسیی ناوی لێ دەبردرێت یەکەم جار لەلایەن تۆدۆرۆف لە کتێبی (ڕێساکانی دیکامێرۆن)(١٩٦٩) ناوی لێبردرا. تۆدۆرۆف مەبەستی لەم وشە تاوتوێی سیستەمی سەپێندراو بەسەر گێڕانەوەی چیرۆکگەلی دیکامێرۆن -نووسراوەی بۆکاچیوەیی ئیتاڵی- بوو. بەڵام یەکەم کەس کە ئەم زانستە بەکار دێنێت ڤلادیمیر پراپە لە کتێبی (مۆرفۆلۆژی حەقایەتگەلی پەرییەکان)دا، کە تاوتوێی ساکاری گێڕانەوەناسانەی حەقایەتەکانی فۆلکلۆری ڕووسە. کارەکەی پراپ کاریگەرییەکی زۆری لەسەر ڕوانگەی پێکهاتەخوازەکانی فەرانسی لە مەڕ ئەدەبیاتەوە هەبوو. لە پاش ئەو گێڕانەوەناسەکانیتر شێوازی گێڕانەوەیان لە چیرۆکە مەدەنییەکان کە بەگومان پێکهاتەیەکی دژوارتریان بە نیسبەتی چیرۆکی فۆلک هەیە ئەنجام دا. ئەتوانین بنەمای ئەم زانستە بگەڕێنینەوە بۆ تاوتوێی چیرۆک لە بووتیقای ئەرەستوودا، بەڵام ئەرەستوو زیاتر شێوازێکی وەسفی لە گێڕانەوە ڕەچاو دەکا، زۆربەی پێناسەکانی گێڕانەوە لەلایەن گێڕانەوەناسە بەناوبانگەکان (پراپ، تۆدۆرۆف، ژێرار ژنێ، ئاگریماس، سیمۆر چەتمەن، ریمۆن-کنان) بەم شێوەیەیە: «ئاڵوگۆڕی لە دۆخێکی سەقامگیر ڕا بەرەوە ناسەقامی و دیسانەکە گێڕانەوە بۆ سەقام».

بە پێی ئەو بەڵگانەی باسمان کرد بازنەی گێڕانەوە لە چیرۆک بەربەڵاوترە. یان بە دەربڕینێکیتر، لە گێڕانەوەی چیرۆکدا-هەر وەک فۆرمالیستەکان ئاماژەدەکەن- یەکەم جار چیرۆک(Story) لە زەینی مرۆڤدا پێک دێت، لەوێدا مەبەست لە چیرۆک ئادیایی چیرۆکە، کە ڕووداوێکی تایبەتە لە زەمەن و شوێنی تایبەتدا. دوواتر لە دارشتنی چیرۆکدا(Story) گێڕانەوە(Narration) یان خود سیستەمی گێڕانەوە، پێک دێت[١٥]. کەواتە دەستپێکی گێڕانەوەی چیرۆک، بە چەشنێک کەتایی

چیرۆکە، ئەم کۆتاییە بەمانای بەسەرئەنجام گەیاندنی ئایدیای چیرۆکە. ئەگەر ڕوانگەی بارت سەبارەت بە بەژومار بوونی جۆرەکانی گێڕانەوە پەسەند بکەین، ئەمجار چیمان هەیە کە پێناسەیەکی تایبەتمان لەمەڕ گێڕانەوە بداتێ؟. واتە لە گشت جۆرینەکانی گێڕانەوە چ تایبەتمەندییەکی هاوپیت و هاومانا هەیە کە گێڕانەوەکان پێکەوە گرێ ئەدات؟. کلۆد بێرمون، ئەو تۆخمە هاوپیتە لە ناو بەژمار گێڕانەوەکان دا "چیرۆک" دەزانێت. ئەو دەڵێت:« بابەتی چیرۆک ئەتوانێ بنەما و دەستمایەی سەمای بالێە یان شانۆ یان فیلمێکی سینەمایی بێت، ئەتوانین فیلمێکی تایبەت بە کەسێک کە نەبیینیوە بگێڕینەوە، ئێمە وشەکان ئەخوێنینەوە. وێنەکان ئەبینین و ڕاڤەی ئیماژ و نیشانەکان دەکەین، بەڵام بەهۆی وشەکان و وێنەکان و ئیماژەکان، بەشوێن چیرۆک دەکەوین و چیرۆکە کە هەمیشە بوونی هەیە»[16]. بە چەشنێکی‌تر گێڕانەوە خاوەنی مانایەکی چەند لایەن و چەند ڕەهەندە، بەڵام گشت ڕەهەندەکانی خەریکی گێڕانەوەی بەسەرهات یان ڕووداو یان مانایەکی دەروونییە، ئەم ڕووداوە کاتێک لە هەوەی چیرۆکێک دایە ،"گێڕانەوەیە". چیرۆک دەتوانێک بیرەوەری تاکی یان بیرەوەری نەتەوەیی بێت، بۆ نموونە "بەیت"بێژ، یان کەسێک کە"سیاچەمانە" دەخوێنێت ئەگەر لە هەوەی حەقایەت بێژیشدا نەبێت دیسانەکە بۆ ئەمەی کورد، بەم هەیەی کە پەیوەندی لەگەڵ ڕۆحی نەتەوەیی هەیە، لە هەمان کاتدا کە گوێ بیستی دەبین، لەگەڵ مێژوویەکی زەینی یەکمان دەخاتەوە، بۆیە دەتوانێت وەک گێڕانەوە بێتە ئەژمار، کە واتە هەمیشە گێڕانەوە هەڵگری ڕەواڵەتێک لە چیرۆک یان باشتر وایە بڵێین (ئایدیایی چیرۆکە).

ئەگەر لە کۆتاییدا دیسانەوە پرسیارەکەی مەکۆئیڵان لە خۆمان بپرسینەوە، بە پێی ڕوانگەی گێڕانەوەناسیی، تا مرۆڤ هەبێت "نواندنی زمان" هەیە و تا زمان هەبێت "نواندنی گێڕانەوە" هەیە و لە گێڕانەوەشدا تۆخمە هاوپیتەکەی "چیرۆکە". کە واتە مرۆڤ بەردەوام لە ناو گێڕانەوەی چیرۆکدا ئەتلێتەوە، ئەم چیرۆکە لە ئیماژ و نیشانە بگرە تا دەگاتە وێنە و هەڵسووکەوت دەنێتەوە بازنەی خۆی. ئەم گێڕانەوەی چیرۆکە، بە هەر چەشنێک دەتوانێت خۆی بنوێنێت. بێگومان تاوتوێی گێڕانەوەی چیرۆک، بەم شێوەیەی کە سیستەمی تایبەتی گێڕانەوەی چیرۆکی لەسەر بێت- مەبەست لەم نیزامی گێڕانەوەیە وەک گۆشەنیگا، گێڕەوە و ڕووداوە کە لە زەمەن و شوێنی تایبەت لە لایەن کاراکتەرەوە ڕوو ئەدات- تاوتوێی گێڕانەوەناسیی تایبەتی پێویستە، تا ئەو گێڕانەوەیەی کە مانایەکەیمان بۆ تاکەکەسی دەبێتەوە وەکوو مۆسیقا یان وێنەیەکی تایبەت. هەڵبەت

زانستی ئێستای گێڕانەوەناسیی تایبەتمەندی تریش لە سیستەم و شێوازی گێڕانەوە پێناسە دەکات، وەکوو دەستەواژەی “بیسەری گێڕانەوە” (Narratee)، یا ناوەندی کردنەوە (Focalization) کە باس لە شێوەی فامی کاراکتەرەکانی چیرۆک دەکات،

تاوتوێی گێڕانەوە تا مرۆڤ هەبێت بەردەوامە، مرۆڤیش بەپێی مێژوو و ئەزموونەکانی بەردەوام لە ئاڵۆگۆر دایە و هەر بۆیە شێوەگێڕانەوەی سەردەم (ڕۆمان، چیرۆک) لەگەڵ شێوەگێڕانەوەی پێشوو (حەقایەت) جیاوازی هەیە. بەپێی بەڵگەی توێژینەوەی گێڕانەوەناسەکان حەقایەتە کۆنەکانی هەر نەتەوەیەک ئەتوانێت شێوەیەکی تایبەتی لە گێڕانەوە و مۆدێڵی گێڕانەوەیی لەگەڵ خۆی پێ بێت، واتە گێڕانەوەناسیی تایبەتی خۆیان لەسەر سیستەمی گێڕانەوە هەبێت. ئەویش شێوەڕوانینی تایبەت تا دەگاتە مۆدێلێکی تایبەتی گێڕانەوە لەبەر دەگرێت. هەر ئەم شێوە توێژینەوەیە بەشێکی زۆر لە لایەنە نادیارەکانی بۆ نموونە بەیتی یان چیرۆکی کوردی بۆ ئێمە دەردەخات. ئەویش شێوازی گێڕانەوەی کوردە کە لە چۆنیەتی وەسفی رووداوەکان ڕا بگرە تا دەگاتە بەرجەستەکردنەوە چەشنێک لە ئاکار و هەڵسووکەوتەکان.

ئەگەر دیسانەوە “مووزلمان” لە ئۆردوگاکانی ئاشوویتس بێنینەوە یادمان، یان دەیان بەسەرهات و رووداو کە ئێمە لێیان بێخەبەرین، ئەو مەترسییەمان لەمەڕ نەگێڕانەوە بۆ دەردەخات. هەڵبەت چیرۆک دەتوانێ گێڕانەوەی رووداوێکی ڕاستقینە بێت بە زمانی چیرۆک، کەواتە پەروەردەکردنی ئەندێشەی گێڕانەوەی خۆمان، لە ڕاستیدا هەوڵێکە بۆ سازدانی جیهانێکی نوێ و هەرمان و تەنانەت دەنگ دەربڕینێکی نوێیە. یان وەک کۆندرا دەڵێت: «تەنیا لە ڕۆمان دایە کە کێشە تاکە کەسییەکانی مرۆڤ خۆ دەنوێنێت» و«ڕۆمان نووس تەنیا پێناسەی، ئاگایی لەسەر رووداو و هەڵسووکەوتەکانی چیرۆکە». هەرمان بوونی مرۆڤ، لە بەردەوامی گێڕانەوە و سازدانی چیرۆکی نوێیە. نەبوونی ئەم هەست و هەوڵە لە پانتای نەتەوەدا بەربەلاوتر و هەڵبەت مەترسیدارتر دەبێتەوە، ئەو کات بەرەڕووی ئەم پرسیارە دەبینەوە: ئەگەر نەتەوەیەک توانستی “گێڕانەوەی خۆی” نەبێت ئایا بوونی هەیە؟!”.

سەرچاوە و پەراوێزەکان:

*کورت کراوەی ئەم وتارە، یەکەم ڕا بە فارسی لە رۆژنامەی شەرقی تاران-روزنامه شرق-، ژمارەی ۲۹۷۵ (۱۰ مهر۱۳۹٦)، بەناوی (اگر داستانی روایت نشود، چه پیش می‌آید؟) بڵاوکراوەتەوە.

۱. لوی ، پریمو. آیا این یک انسان است؟.. ترجمه: رویا طلوعی. کتابخانه علاالدین (www.aladdinlibrary.org)

۲. کیانپور، امیر. فلسفه در زندان وجدان: درباره یادداشت «جدال زندانی با زمان و وجدان». سایت (www.meidaan.com)

۳.کاتێک موریس بلانشۆ باس لە قەیرانی شارۆمەندی جوولەکەکانی سەردەمی نازی دەکات، ئەم دەستەواژەی بەکار دێنێت. جوولەکەکان بۆ ئەوەی لە شەقام و کۆڵانەکاندا نەناسرێنەوە، قسەیان نەدەکرد، وەک ئەوەی (ڵاڵ) بووبن.

٤.ریمون-کنان، شلومیت ، روایت داستانی، بوطیقای معاصر، ترجمه البوفضل حری، تهران، نیلوفر. (۱۳۸۷)

۵.مەبەست نەتوانین لەمەڕ گێڕانەوەدايە، بەهۆی کێشەی سایکۆلۆژیک یان ترسی سیاسی-کۆمەڵایەتی، هێز و هەوڵی گێڕانەوە بزر دەبێت.

٦.مکوئیلان،مارتین ، گزیده مقالات روایت شناسی (مقاله معماهای نوشتار:روایت و ذهنیت)، ترجمه: فتاح محمدی، تهران، چاپ دوم، مینو خرد،(۱۳۹۵)

۷.بارت، رولان، درآمدی بر تحلیل ساختار روایت ها ، ترجمه: محمد راغب، تهران، چاپ اول، فرهنگ صبا.(۱۳۸۷)

۸.کوندرا،میلان ، هنر رمان، ترجمه: پرویز همایون پور، تهران، نشر قطره (۱۳۸۲)

۹.چتمن، سیمور. داستان و گفتمان، ترجمه: راضیه سادات میرخندان، تهران، مرکز پژوهشهای صدا و سیما، چاپ اول (۱۳۹۰)

۱۰.باختین، میخایل. تخیل مکالمه‌ای (جستارهای درباره‌ی رمان).ترجمه: رویا پورآذر، تهران، نشر نی، (۱۳۸۷)

۱۱.رورتی، ریچارد. مقاله : هایدگر و کوندرا و دیکنز، ترجمه: هاله لاجوردی، مجله ارغنون، شماره 1، (۱۳۷۳)

۱۲.دیوید هرمن و دیگران. دانشنامه‌ی نظریه‌های روایت، گردآوری و

ترجمه: محمد راغب. تهران. نیلوفر. (١٣٩٦)

١٣.حری، ابوالفضل. مقاله: درآمدی بر رویکرد روایت‌شناختی به داستان روایی با نگاهی به رمان آیینه‌های دردار هوشنگ گلشیری. پژوهش‌های زبان های خارجی (نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز) پاییز و زمستان ١٣٨٧

١٤. ریمون-کنان، شلومیت (سەرچاوەی پێشوو)

١٥. مکوئیلان،مارتین ،(سەرچاوەی پێشوو)

١٦.برمون، کلود. پیش درآمدی بر بوطیقای روایت‌شناسی ساختارگرا، ترجمه: محبوبه خراسانی، نشریه: ادبیات داستانی، شماره ٧٩، اردیبهشت ١٣٨٣